

اسلام و تولید ثروت

هما نظر که در شماره پیش اشاره کردیم تولید ثروت و استفاده از طبیعت و کوشش در راه ازدیاد مال برای رفاه معیشت فردی و اجتماعی از مشخصات بنیادی اقتصاد اسلامی است.

و ما این مطلب را با تمام حدود و شرائطی که دارد در خلال تعلیمات اسلامی با وضوح هر چه بیشتر مییابیم .

علی بن ابیطالب علیه السلام در ضمن نامه مشروحی که برای محمد بن ابی بکر فرماندار مصر نوشت و فرمان داد که آنرا برای مردم آنکشور بخواند ، چنین میفرماید :

« پرهیز کاران کسانی هستند که در بهره برداری از مواهب جهان با اهل دنیا شرکت می کنند اما اهل دنیا در استفاده از امور معنوی در مسیر آخرت با آنها شریک نیستند ، خداوند برای پرهیز کاران آنچه را که ایشان را کفایت کند و بی نیاز نماید مباح فرموده و در قرآن مجید میفرماید بگو چه کسی حرام کرد زینت خداوند را که برای بندگانش پدید آورده و روزیهای طیب و پاکیزه را . . . » (۱)

سپس حضرت اینطور ادامه میدهد : « پرهیز کاران با اینکه در بهترین مسکنهای دنیا می نشستند و از بهترین غذاهای آن می خوردند ، در دنیای اهل دنیا شرکت می جستند ، از خوردنیها و آشامیدنیهای پاک و لذیذی که آنها می خوردند ایشان هم تناول مینمودند و از لباسهای خوبی که دیگران می پوشیدند ، آنها هم می پوشیدند و در باشکوهترین خانهها سکنی میکردند و از بهترین مرکبها استفاده مینمودند و در لذت بردن از طبیعت و خوبیهای دنیا آنها را تنها نمی گذاردند در عین حال (در سایه اعمال پاک و اطاعت فرمان خدا) در جهان دیگر در جوار رحمت الهی بسر میبردند .

ای بندگان خدا ! کسانی که عقل دارند و بر طبق آن از روی تقوی عمل میکنند در این روش

(۱) قل من حرم زینة الله التي اخرج لعباده و الطيبات من الرزق . . . (سوره اعراف

۳۲۵).

مشافانه میگویند» (۱)

همانطور که ملاحظه میکنیم در این نامه و فرمان تاریخی که از طرف شخصیت بزرگ جهان اسلام صادر شده: **استثمار طبیعت و انتفاع از مال، مورد توجه اجتماع اسلامی قرار گرفته است و از اینکه پرهیز کاران مورد توجه و عنایت میباشند روشن میگردد که این - بهره برداری و کوشش در راه تولید ثروت باید محدود بحدود شرع باشد، یعنی تنها جامعه پرهیز کار و مسلمانان واقعی هستند که بدون هیچگونه تعدی و تجاوز و در دایره قوانین اسلامی میتوانند از لذات و جلوهها و زیباییهای جهان بهره بگیرند.**

قرآن مجید هم آنجا که مردم را از جهت تحریم طیبات و خوبها بر خود، که خداوند بر آنها حلال نموده مورد سرزنش و ملامت قرار میدهد باین حقیقت نیز تصریح مینماید (۲)

اسلام برای بوجود آوردن یک سازمان تولیدی صحیح و همه جانبه بمنظور ریشه کن کردن فقر و رفع نیازها و رفاه زندگی اجتماعی از یکطرف افراد را تشویق به کارهای تولیدی میکند تا آنجا که کار را یک نوع عبادت معرفی مینماید و ارزش یک کارگر را در نزد خدا از یک عابد بیکار بالاتر میداند و از طرف دیگر از راه وضع یک سلسله قوانین از احتکار و تراکم ثروت و تعطیل و مهمل گزاردن منابع طبیعی سر سختانه جلوگیری بعمل می آورد ...

* * *

ارزش کار و کارگر

در اسلام باندازه ای از کار و کارگر تقدیس شده که بطور قطع نظیر آنرا در هیچ یک از مکتبهای اقتصادی امروز نمی توانیم بیابیم.

رسول گرامی اسلام دست کارگری را که از شدت کار آماس کرده بود بلند کرد و فرمود: این دستی است که هیچگاه آتش جهنم آنرا نمی سوزاند، این دستی است که خدا و رسولش آنرا دوست میدارند، کسیکه از دسترنج خود کسب معاش کند خداوند با نظر رحمت باومی نگردد (۳)

و نیز فرمود، هیچ طعامی گواراتر از این نیست که از دسترنج خود شخص تهیه شده باشد داود پیغمبر از راه کار امرار معاش میکرد (۴)

نزد رسول اکرم از مردی که زیاد عبادت میکردیادی شد، حضرت فرمود: چه کسی عائله او

(۱) امالی شیخ طوسی ج ۱ صفحه ۲۶ چاپ جدید.

(۲) یا ایها الذین آمنوا تحرموا طیبات ما احل الله لکم ولا تعتدوا ان الله

لا یحب الیه تعدین سوره مائده آیه ۸۷.

(۳) هذه یدلاتسها النار ابدأ، هذه یدیهیها الله ورسوله، من اکل من کدینه نظر الله الیه بالرحمة.

(۴) ما اکل امرؤ طعاماً خیراً من عمل یده وان نبی الله داوود کان یا اکل من عمل یده

را اداره میکند؟ عرض کردند برادر او، پنجمبر (ص) فرمود. برادرش از وی عابدتر است (۱) در سیره رسول خدا وارد شده که هر گاه شخصی بی کار و بدون حرفه‌ای را می‌دید او را مورد نکوهش قرار میداد و می‌فرمود: **کسیکه حرفه‌ای نداشته باشد بوسیله دینش امرار معاش میکند (۴)**

در حالیکه امام باقر علیه السلام در زمین مزروعی خود مشغول کار بود شخص جسوری بر آنحضرت گذشت و با کمال بی ادبی گفت: در این حال اگر مرگ تو برسد جواب خدا را چه میدهی؟

امام در پاسخ او فرمود: اگر در این هنگام مرگ من فرارسد، در حالی از دنیا می‌روم که در طاعت و عبادت پروردگار خود هستم (۳) (این کلام میرساند که ارزش کار در اسلام در چه درجه عالی و ارجمندی قرار گرفته است)

امام صادق علیه السلام به یکی از اصحاب خود بنام **مهان** که از کارکناره گرفته بود فرمود: آیا در امر ناتوانی دیگر کار نمی‌کنی؟ عرض کرد خیر، مال زیادی دارم و به کسی هم بدهکار نیستم و این ثروت تا آخر عمر مرا کفایت میکند و در این صورت احتیاجی ندارم که خودم را بزحمت ببندم و تن بکار بدهم! حضرت فرمود: در عین حال کار را ترک نکن زیرا کناره‌گیری از آن عقل را زایل میکند (۴)

و نیز شخصی که از آنحضرت خواست برای روزی او دعا کنند، فرمود: من برای تو دعائی کنم رزق را طلب کن، همانطور که خدا امر فرمود (۵). (درست است که انسان از راههای غیر تولیدی نیز میتواند برای سر بلندی اجتماع خدمت کند ولی اسلام بمنظور ریشه کن کردن فقر که منشأ اغلب مفاسد و بدبختیها است، بکارهای تولیدی اهمیت خاصی داده است)

دستورهای برای تولید ثروت

اسلام بمنظور ازدیاد تولید همانطور که مردم را تحریص و تشویق بر کار میکند در مرحله وضع قوانین هم، از تعطیل و مهمل گذاردن ثروت منع کرده و آنچه را که در تولید ثروت وقفه‌ای ایجاد کند و سبب بروز بحرانهای اقتصادی گردد حرام نموده و برای تحقق یافتن این هدف در مسیر استقلال و بی نیازی کامل جامعه مسلمانان و عدم احتیاج آنها ب دیگران؛ بوجود آوردن همه امکانات و زمینه‌های اقتصادی را واجب کرده است که به چند نمونه آن ذیلا اشاره میکنیم:

(۱) ذکر للرسول (ص) رجل کثیر العبادة لا یعمل فقال من یعیله؟ قالو اخوه، قال اخوه اعبد منه.

(۲) ان المؤمن اذا لم تکن له حرفة یعیس بدینه.

(۳) لوجاهنی الموت وانا على هذه الحال جائعی وانا فی طاعة من طاعة الله عزوجل (وسائل الشیعه)

ج ۱۲ چاپ جدید ص ۱۰

(۴) لا تترکها فان ترکها مذهبة للعقل (وسائل الشیعه ج ۱۲ چاپ جدید ص ۶)

(۵) لا ادعولک اطلب کما امرک الله عزوجل ووسائل الشیعه ج ۱۲ چاپ جدید ص ۱۱

۱ - اسلام میگوید هر کس زمین بایری آباد کند مالک آن خواهد بود .
 ۲ - اسلام اجازه نمی‌دهد منابع طبیعی که در حقیقت اساس تولید بشمار میرود در تبول و سیطره عده خاصی قرار گیرد که آنها این منابع را بِنفع خود و بضر اجتماع اسلامی مهمل و بی‌مصرف بگذارند .

۳ - کسیکه زمین بایر و غیر آبادی را بوسیله زراعت آباد کرد اختصاص باو پیدا میکند تا وقتی که این احیاء و آبادی برقرار باشد اما همینکه خواست زمین را معطل بگذارند و کار تولیدی در آن انجام ندهد؛ طبق نظر جمعی از دانشمندان اسلامی اختصاص بشخص دیگری پیدا میکند که در آبادی آن سبقت گیرد .

شهید ثانی در کتاب «مسائلک» مینویسد: «ملکیت در چنین زمینهایی از راه احیاء و آبادی صورت میگیرد و هنگامیکه آبادی از بین رفت ملکیت هم خود بخود ساقط میگردد» (۱)
 محقق ثانی در کتاب «جامع المقاصد» مینویسد: «این رأی بین فقهاء شیعه شهرت دارد» (۲)

۴ - کسیکه خانه، مغازه، کشتی و یا زمینی را اجاره کرده باشد بدون اینکه کاری در آنها انجام بدهد، نمیتواند آنها را بدیگری با اجرتی زیادتر اجازه دهد (۳)
 ۵ - اسلام بار اِحرام فرموده و بالغای سود ربوی، افراد را برای سرمایه گذاری در کارهای تولیدی تشویق نموده است.

۶ - اسلام اسراف و تبذیر مال را حرام فرموده و از این راه امکانات زیادی برای تولید ثروت فراهم کرده است .

۷ - اسلام بمنظور حفظ سیادت مسلمین و تسلط آنها بر جمیع وسائل مادی و معنوی، تحصیل فنون و علوم و صنایع را بنحو واجب کفائی بر مسلمانان فرض فرموده و حتی در مورد دفاع دستور میدهد: «در برابر دشمنان خدا و دشمنان خودتان نیروهای خود را تا سرحد امکان مجهز کنید» (۴)
 که اگر مهیا ساختن «نیروها» را بمعنای وسیع کلمه در نظر بگیریم؛ تسلط بر منابع و وسائل و ابزار تولید و تجهیز آنها را برای تنظیم زندگی اجتماعی و بر انداختن فقر که سرچشمه پیروزی بردشمنان و حفظ استقلال کشور اسلامی میباشد نیز شامل خواهد شد .

(۱) ان العلة في تملك هذه الارض، الاحياء والعمارة، فاذا زالت العلة زال المعلول.

(۲) ان زوال اختصاص المحببى بالارض بعد خرابها و جواز اخذ الفير لها هو المشهور

بين الاصحاب.

(۳) المروة الوثقى كتاب الاجاره صفحه ۵۷۷

(۴) واعدوا لهم ما استطعتم من قوة . . (سوره انفال آیه ۶۰)